

FUNDERINGAR KRING MAKT OCH EXPERTIS

Av fil. kand. HENRIC VON SCHWERIN

Organisationerna i dagens Sverige har med sin uppbyggnad och målsättning — ensidigt materialistisk — inte förmått bidra till en utjämning av klassmotsättningar, som i dag saknar fotfäste i den sociala verkligheten. Detta är en av de slutsatser, som fil. kand. Henric von Schwerin kommer fram till i denna artikel, där förf. resonerar med utgångspunkt från Nils Elvanders arbete om Intresseorganisationerna i dagens Sverige.

Den organiserade gruppens roll är uråldrig i det svenska samhället, liksom i hela Västerlandet. Det bäst kända exemplet utgör väl de från medeltiden stammande hantverksskråna, av staten erkända och reglerade föreningar som i Sverige var verksamma ända till 1846 — i Danmark hade skråväsendet avskaffats redan av Kristian IV tvåhundra år tidigare. När det moderna svenska organisationsväsendet bryter igenom som politisk maktfaktor i samband med stabilise-

ringspolitiken och kristidsregleringen under avspärrningsåren, hade det alltså traditioner att falla tillbaka på. Och utvecklingen efter 1945 har sannerligen inte bidragit till att minska organisationsinflytandet. Sedan Gunnar Heckscher skrev sin "Staten och organisationerna", vars första upplaga utkom för tjugu år sedan, har organisationerna och deras ställning i samhället undergått genomgripande förändringar. Det räcker att erinra om, att Harpsund 1946 var ett okänt begrepp utom för specialister på sörmländska slott och herresäten.

Desto märkligare är den nästan fullständiga frånvaron av varje seriös diskussion om detta förlopp. Författningsutredningen har avvissat tanken att lösa problemen i samband med organisationsinflytandets tillväxt genom att söka föga in det i fasta lagstadgade former. Harpsund har möjligen emellanåt fått tjänstgöra som demagogiskt slagträ i den politiska debatten. Och facklitteraturen har inte heller hållit jämna steg med utvecklingen. På sätt och vis är eftersläpningen begriplig: det gäller ju här en utveckling, som sällan

varit direkt dramatisk, och som vi därför först med tiden fått perspektiv på. Men det hindrar givetvis inte, att man med tacksamhet och intresse antecknar, att en forskare äntligen åtagit sig och nu också slutfört uppgiften att belysa denna utveckling: Nils Elvander med sin nyutkomna *Intresseorganisationerna i dagens Sverige*. Den är så innehållsrik och tankeväckande, att den skall få tjäna som utgångspunkt för några funderingar.

Experternas kamaraderi

Elvander har berikat vår politiska ordskatt med ett träffsäkert och talande uttryck, nämligen "experternas kamaraderi". Uttrycket motsvarar närmast ett förstadium till vad som i samtida fransk samhällsdebatt brukar benämnas "teknokraternas diktatur". Detta begrepp lär ha präglats av den ursprungligen trotskistiske amerikanske författaren James Burnham. Det har ibland missuppfattats och trots åsyfta något gängmaktsugna civilingenjörer. Någon ting i den vägen har dock självfallet aldrig avsetts med beteckningen. Överhuvudtaget har inte den klassiska formen av förtryck avsetts. Den teknokratiska diktaturen undanröjer inte misshagliga meningsmotståndare med nackskott i mörka källarvalv. Den behöver ej ens bäras upp av någon ohederlighet eller ondskefulla av-

sikter, kanske inte en gång av medveten maktvilja.

Med utvecklingen mot den teknokratiska diktaturen menas helt enkelt, att det allt mer komplicerade moderna samhällsmaskineriet kräver en allt talrikare uppsättning experter inom näringsliv, organisationer, kommunalförvaltning. Dessa specialister är praktiskt folk. De upprättar direktkontakt med experterna på motsvarande nivå inom departement och förvaltning. Och experterna på båda sidor finner varandra. De "talar samma språk". De strävar efter effektiva och rationella lösningar. De är ense om att beslut i viktiga men politiskt känsliga frågor inte bör få försinkas genom att i evighet ältas fram och tillbaka i olika parlamentariska instanser, vilka för övrigt med vart år får allt svårare att överblicka alla specialiserade samhällsfunktioner. Då är det mindre tungrott att bakom en täckmantel av expertis driva igenom besluten och sedan låta riksdagen i efterhand sucka ja och amen till dem. Ty experterna på båda sidor hålls, utan att i allmänhet vara djupare politiskt eller ideologiskt engagerade, samman av en vag, sällan särdeles utarbetad och understundom litet naiv tro på förnuftiga miljöfaktorers ensamt utslagsgivande betydelse för mänsklighetens rätta framåtskridande; det gäller alltså att skapa en förnuftig miljö; härtill är utan tvivel förnuftigt utbildade ex-

perter bäst ägnade, och dessa bör följaktligen också få styra och ställa härmed utan att behöva besväras av alltför omständliga formaliteter. En gemensam rationell syn på tillvaron, gemensamma fackintressen och därtill ofta en gemensam akademisk jargong bidrar så till att experterna inom näringsliv och organisationer smälter samman med sina "opposite numbers" inom förvaltningen till en enda "topside", ett "establishment" där "alla känner alla" och som riskerar att med tiden komma att uppvisa skrämmande många likheter med den "nya klass", som Milovan Djilas sett etableras i öststaterna.

Tråkighetens diktatur

Den här i grova drag återgivna utvecklingen har väl kanske främst uppmärksammats i de anglosaxiska länderna och i Frankrike.

Det är möjligt att Barry Goldwater, när han för två år sedan löpte till storms mot "big government, big business och big labour", hade den teknokratiska överhetskstaten i tankarna med dess centraliserade mammutförvaltning, kartelliserade näringsliv och av akademiskt utbildade funktionärer dirigerade fackföreningsrörelse. Men Goldwaters kritik bars upp mera av olustladdad aning än av genomtänkt insikt. Han drömde sig tillbaka till nybyggares, trappers och guldgrävares fria liv innan röken från fabrikskorstenar ännu för-

dunklat den klara himlen över Kalifornien och Arizona. Hans program blev därför också bara en historieromantisk stämning, aldrig ett framtidsdugligt alternativ. Ty suddiga reaktionära stämningar kommer aldrig att skapa framtid.

Sin mest tillspetsade form har varningarna för det teknokratiska robotsamhället kanske fått i Jean-Luc Godards "Alfville", en av fjolårets mest lysande filmprestationer. I Alfville är makten inte längre brutal och blodfläckad. Alfville är samhället som styrs av en gigantisk elektronhjärna, Alfvilles Gud, datamaskinen "Alfa 60". Mellan den i datamaskinen förkroppsligade överheten och den enskilde finns ingenting. Och det är betecknande, att teknikerna bakom Alfa 60 inte alls är påfallande ondskefulla eller ens motbjudande. De är bara logiska. Och tråkiga, tråkiga som en folkpartistisk riksdagsman i en nykterhetsdebatt.

Ändå får man en förkvävande känsla av att den teknokratiska diktaturen, när den når denna fulländning — och ännu är det dessbättre en bit kvar dit — inte bara kommer att bli en tråkighetens diktatur. Den kommer i själva verket att få alla tidigare förtryckarsamhällen i historien att te sig tämligen oförargliga. Inkvisitio- nens de Torquemada och dragonardernas de Noailles ter sig vid en jämförelse med Alfvilles professor von Braun närmast som småpyssliga hustomtar.

I Sverige

har väl varken på det politiska eller det konstnärliga planet någon verklig debatt om teknokratiproblemet ännu inletts. Någon gång har man kanske snuddat vid det. Men det har då tyvärr brukat stanna vid antydningar om socialdemokratisk makthunger som huvuddrivfjädern bakom denna utveckling. Detta synsätt är emellertid verklighetsfrämmande. Hela frågan är dessutom egentligen för allvarlig för att få urarta till ett demagogiskt tillhygge i partipolitiska trätor. Teknokraten står med samma överlägsna hånleende framför Brantingmonumentet på Norra Bantorget som framför Gustav Vasas sarkofag i Uppsala domkyrka. Och det kan ifrågasättas, om inte en dag huvudstöten mot teknokratiseringen kommer att bäras upp av de djupa leden i fackföreningsrörelsen. I den mån teknokratin överhuvudtaget kommer att ha några ideologiska anknytningar utöver den vaga, redan nämnda miljötron, kommer man att finna den liberala trolöshetsfilosofin mest användbar. Med den kommer man nämligen att kunna klippa av alla band av sammanhållning och solidaritet hos de grupper, från vilka man fruktar ett framtida motstånd.

Ibland framförs uppfattningen, att en överhetsstat aldrig skulle kunna slå rot hos oss. En fri och vaken press skulle övervaka överheten och obarmhärtigt slå ned på

alla diktaturtendenser. I sin bok framlägger Elvander avslutningsvis några synpunkter, som inte ligger allt för långt bort från denna uppfattning. De förefaller dessvärre kanske inte helt övertygande. Presstödet kan förr ses som det första ledet i ett förlopp, som efterhand mer eller mindre omärkligt kommer att suga in de opinionsbildande media i den teknokratiska överhetsstatens maktsfär. Där kommer de sedan visserligen att få tjänstgöra som effektiva övervakningsinstrument — men det kommer inte att bli teknokratin, utan dess kritiker som ställs under övervakning.

Mellanmakterna

På ett annat ställe i Elvanders bok vidarebefordras emellertid synpunkter, som i detta sammanhang är ytterst intressanta. Det är när han redogör för en artikel av Bertil Östergren i Tiden. Östergren framhåller hur centraliseringstendenserna i vissa avseenden kringskurit den enskildes möjligheter att utöva inflytande på de samhällseliga besluten, en utveckling partierna varit oförmögna att bromsa. Men med organisationsväsendets framväxt har människorna erhållit nya kanaler längs vilka de kan göra sitt inflytande gällande. Även om det skulle vara små maktgrupper som styr organisationerna, innebär dessas uppmarsch ändå, att den enskilde fått *fler* maktgrupper att ty sig till. Organisationerna

framstår som av staten oberoende maktcentra, "som bereder ett bättre skydd för den enskildes frihet och trygghet än vad partierna som enda mellanled mellan stat och individ skulle kunna göra".

Det intressanta med Östergrens inlägg är, att han här snuddat vid både konservativa och socialistiska — eller kanske snarast syndikalistiska — tankegångar. Man tycker sig förnimma en avlägsen återklang av Alexis de Tocquevilles varningar att demokratin, genom att avlägsna de i samhället "naturligt framvuxna mellanmakterna" mellan staten och den enskilde, i själva verket bereder väg för en framtida allsmäktig överhetsstat; lika väl som man tycker sig känna igen de förmarxistiska socialisternas, de franska syndikalisternas och engelska gillesocialisternas teorier om att man bör undanröja vådorna både av en allt förkvävande statsmakt och en extrem individualism genom att i stället tillförsäkra mer eller mindre självstyrande produktionsenheter en central roll i samhället.

Östergren har därmed anknytit till klassiska föreställningar om den organiserade gruppens betydelse vilka går mycket längre tillbaka än till de Tocqueville, Proudhon eller Sorel, och som inte bara är idéhistoriskt intressanta, utan ännu mer kan skänka värdefulla uppslag både för hur vi i automationens och atomkraftens tidevarv skall kunna utveckla den frihet

och det folkliga självstyre, som vi upplever som omistliga västerländska värden, och hur vi skall kunna bemästra de otaliga mänskliga problem, som industrialisering och urbanisering ställt oss inför.

Den organiserade gruppens renässans

I en TV-debatt på Svindersvik för ett par år sedan framhöll Artur Lundkvist, att demokratin bleve absurd om den skulle innebära, att alla människor skulle bestämma om allting. Skall det vara någon mening i det hela, bör var och en ha medbestämmanderätt på sådana områden, där han begriper någonting. — Med den tilltagande specialiseringen av samhällsfunktionerna kommer Artur Lundkvists synpunkter att vara ännu riktigare i framtiden än vad de är redan nu. Frågan är därför, om vi inte en dag kommer att ställas inför ett val. Antingen får vi i en kanske inte allt för avlägsen framtid vräka över bord ett folkstyre, som då förlorat varje vettig innebörd och i stället förvandlats till en tom och meningslös dekoration över ett svenskt Alfville. Eller också måste vi anpassa det efter helt nya och tidsenliga förutsättningar. I klartext innebär detta: den organiserade gruppens renässans som den moderna bäraren av uråldrigt svenskt folkstyre.

Å andra sidan skulle en renässans av den organiserade gruppen som konstitutionellt erkänd politisk maktfaktor kräva en genom-

gripande omstrukturering av hela organisationsväsendet, som i vissa avseenden är starkt föråldrat. Ännu vilar våra stora organisationer på en grundval, som för ett halvsekel sedan eller ännu mer timrades med sikte på en klasskamp av i dag möjligen musealt intresse. Under 70-talet kommer TCO:s medlemstal att gå om LO:s, ett förhållande som kanske bättre än något annat klargör, att vi i dag står inför en helt annan social verklighet än under storstrejkens dagar, och som visar meningslösheten i alla försök att av historieromantiska eller andra skäl hålla de traditionella klassmotsättningarna vid liv. I den mån klasskampstanken skulle erhålla förnyad aktualitet — och det kan självfallet i och för sig inte uteslutas — kommer den därför att få radikalt annorlunda karaktär.

Med sin nuvarande uppbyggnad och målsättning har organisationerna därför inte förmått bidra till en utjämning — förr möjligen i en del fall till en konservering — av klassmotsättningar, som i dag saknar fotfäste i den sociala verkligheten och som därför ter sig absurda. Med sin i regel ensidigt materialistiska inriktning har de inte heller alltid varit särdeles intresserade av socialpsykologiska insat-

ser för att sopa undan förlegade fördomar. De har därigenom inte heller fått tillfälle att ta på sig den andra huvuduppgift som borde bli deras i ett samhälle, där folk från Ystad till Haparanda blir hopfösta i samma femtonvåningars höghus ute i Hökarängen, själlösa maskiner där man kan framleva ett halvt liv utan att lära känna sin näraste granne; nämligen att skänka jäktade nutidsmänniskor en känsla av gemenskap, en känsla av att utföra en livsuppgift. I ett samhälle, där stress och känslor av meningslöshet och främlingskap i tillvaron föder neuroser på löpande band, är denna uppgift hos organisationerna lika väsentlig som deras produktionstekniska och arbetsmarknadsmässiga funktioner. Och först när den organiserade gruppen tagit sig an den uppgiften, kommer den att framgångsrikt kunna bära upp rollen som den moderna bäraren av traditionellt svenskt folkstyre.

Och först när vi lyckats spränga den centraliserade teknokratin och fördela dess uppgifter — eller åtminstone en stor del av dem — på sådana självstyrande enheter, kommer vi att vara garderade mot att en gång i framtiden ställas ensamma mot professor von Braun och hans Alfa 60.